

تمرکز زدایی در برنامه ریزی درسی

دکتر مهران فرج اللهی
سمانه صومعه لو

حسن نوبخت پور
حسین آدیت

ارتباطات اجتماعی

۱۳۹۴

www.ketab.ir

نوبخت پور، محسن، ۱۳۶۲-

تمرکز زدایی در طراحی برنامه درسی / محسن نوبخت پور [و دیگران]. تهران: نشر ارتباطات اجتماعی، ۱۳۹۴.

۱۴۸ص: جدول، نمودار

۹۷۸-۶۰۰-۹۴۶۶۵-۲-۸: ریال: ۱۲۰۰۰۰

الف. فرج اللهی، مهران ب. آدمیت، حسین پ. صومعلو، سمانه

۳۸۸ ۳۱۱

تمرکز زدایی در طراحی برنامه درسی

مؤلفان:

محسن نوبخت پور، دکتر مهران فرج اللهی، حسین آدمیت و سمانه صومعلو

ناشر: ارتباطات اجتماعی

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۶۶۵-۲-۸

پخش و توزیع: ۰۹۱۳۳۲۷۴۷۰۸

فهرست مطالب

۱۱	فصل اول: برنامه ریزی درسی
۱۲	تعریف برنامه ریزی
۱۳	نیم نگاهی به برنامه ریزی آموزشی
۱۴	گستره ی آموزش و پرورش نوین
۱۶	آموزش و پرورش کرامت در آینده ی تجارب سایر کشورها
۲۰	برنامه ریزی درسی
۲۰	تعریف برنامه ریزی درسی
۲۳	ضرورت توجه جدی به برنامه ریزی درسی
۲۴	نگرشهای اساسی به برنامه درسی
۲۴	۱- دیدگاه رشد و توسعه فرایندهای ذهنی و عقلی
۲۶	۲- منطق گرایی علمی
۲۷	۳- تحقق خود
۲۸	۴- بازسازی اجتماعی یا تطابق اجتماعی
۲۹	ویژگیهای برنامه درسی مطلوب
۲۹	کوازم شکل گیری برنامه درسی مطلوب
۳۰	مبانی برنامه ریزی درسی
۳۰	الف) مبانی فلسفی برنامه ریزی درسی
۳۱	ب) مبانی اجتماعی و فرهنگی برنامه ریزی درسی
۳۱	ج) مبانی روان شناختی برنامه ریزی درسی
۳۲	طراحی برنامه درسی
۳۳	برنامه ریزی درسی و نیل به تربیت اخلاقی
۳۵	مفهوم شناسی بحث
۳۵	- برنامه درسی و تربیت اخلاقی
۳۶	- مبنای انسان شناختی برنامه درسی تربیت اخلاقی
۳۷	عناصر (عوامل) برنامه درسی

- ۱) اهداف یا آرمان برنامه درسی تربیت اخلاقی..... ۳۷
- ۲) ضرورت تلقی درست از فرایند یادگیری..... ۳۹
- ۳) توجه به نقش یادگیرنده در برنامه درسی..... ۴۰
- ۴) توجه به نقش محیط و فضا در برنامه درسی..... ۴۲
- ۵) توجه به نقش معلم در برنامه درسی..... ۴۴
- ۶) توجه به راهبرد تدریس در برنامه درسی..... ۴۶

فصل دوم: آموزش و پرورش کارآمد و تمرکززدایی..... ۵۳

- ویژگی های آموزش و پرورش کارآمد..... ۵۴
- ۱- جایگاه و انگیزان در سیستم آموزشی..... ۵۵
- ۲- توجه به خلاقیت و نوآوری..... ۵۷
- ۳- محیط های آموزشی..... ۵۸
- ۴- فناوری اطلاعات..... ۶۰
- ۵- توسعه منابع انسانی در نظام آموزشی..... ۷۱
- ۶- تمرکز و تمرکز زدایی..... ۷۲
- مفهوم تمرکز و تمرکز زدایی در نظام های آموزش و پرورش..... ۷۷
- تمرکز و تمرکز زدایی ساختاری..... ۷۷
- تمرکز و تمرکز زدایی اداری..... ۷۸
- مقایسه تمرکز زدایی ساختاری و اداری..... ۷۹
- فهرست هدفهای تمرکز زدایی..... ۸۰
- اشکال تمرکز زدایی..... ۸۲

- الف) تمرکززدایی سازمانی..... ۸۲
- ب) تمرکز زدایی سیاسی..... ۸۲
- ج) تمرکز زدایی اقتصاد..... ۸۳

فصل سوم: تمرکززدایی و برنامه ریزی درسی..... ۸۶

- مفهوم تمرکززدایی برای تمرکز زدایی در حوزه‌ی برنامه ریزی درسی..... ۸۷
- الف) تمرکززدایی در برنامه درسی..... ۸۷
- ب) تمرکز زدایی در برنامه درسی..... ۸۸
- تاریخچه تمرکز زدایی در نظام برنامه ریزی درسی ایران..... ۸۹
- ضرورت اجرای طرح تمرکز زدایی در برنامه ریزی درسی ایران..... ۹۰
- چالشهای تمرکز زدایی در برنامه ریزی درسی..... ۹۰
- تجارب کشورهای مختلف در ارتباط با تمرکززدایی آموزشی..... ۹۱
- ایالات متحده آمریکا..... ۹۱
- انگلستان..... ۹۴
- آلمان..... ۹۵
- سوئد..... ۹۷
- استرالیا..... ۹۹
- اسپانیا..... ۱۰۰
- ژاپن..... ۱۰۲
- ساختار آموزش و پرورش و استانداردهای مدارس ژاپن..... ۱۰۳
- آموزش و طول یادگیری در مدارس ژاپن:..... ۱۰۴
- یادگیری در طول زندگی..... ۱۰۵
- ویژگی های فرهنگ مدارس در ژاپن..... ۱۰۶
- هندوستان..... ۱۰۹
- چین..... ۱۱۰

۱۱۳	فصل چهارم: الگوهای تمرکز زدایی
۱۱۴	الگوهای تمرکز زدایی
۱۱۷	معرفی الگوهای تمرکز زدایی
۱۱۷	الف) الگوی نیمه متمرکز (ایزدی)
۱۱۷	سطح ملی
۱۱۹	سطح استانی / ایالتی
۱۱۹	سطح منطقه‌ای
۱۲۰	سطح مدرسه‌ای / کلاس درس
۱۲۱	ب) مدل تمرکز زدایی (مهر محمدی)
۱۲۱	سطوح و نهاد آزادسازی
۱۲۱	۱- آزادسازی ناه سوس / در حد صفر
۱۲۱	۲- آزادسازی تولید / مع یا سیر (کتاب درسی)
۱۲۲	۳- آزادسازی انتخاب از میان اهتمام / برنامه درسی
۱۲۲	۴- آزادسازی بخشی از راهنما / برنامه درسی
۱۲۳	۵- آزادسازی کل برنامه درسی به طرز متناوب
۱۲۴	۶- آزادسازی بخشی از ساعات هفتگی مدارس
۱۲۷	ج) معرفی مدل مدیریت اقتضایی مسیر اثربخشی / تمرکز زدایی نظام برنامه درسی
۱۴۰	منابع فارسی

بنام خدا

«هر محقق و اندیشمندی که امروز چیزی می نویسد مسئول دانش فرداست.»
حسین ادمیت

مقدمه

نیمه دوم قرن بیستم شاهد تغییراتی وسیع در مناسبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطوح جهانی و بومی بوده است. این تغییرات، روشهای نوآورانه و متنوع را در تمام بخشهای آموزشی ایجاد کرده است. شهروند فعلی نسبت به گذشته به نفوق فردی و اجتماعی خود بیشتر واقف گشته و سطح مطالباتش افزایش یافته است. این افزایش ضرورت ارتقای کمی و کیفی آموزش و تحول در برنامه های درسی به منظور تامین انتظارات شهروندان را ایجاد می کند. به همین دلیل، سیاست گذاران و برنامه ریزان آموزشی نقش تعیین کننده ای در ارتقاء و به سبب آن تامین و توسعه حقوق فردی اجتماعی افراد ایفا می کنند. بنابراین، نظام آموزشی نیازمند جلب مسائلت افراد موثر در برنامه ریزی درسی و تبیین چگونگی مشارکت آنها است (ایزدی، ۱۳۷۹، ص ۲). در هر کشوری بر اساس نظام سیاسی، اقتصادی، اجتماعی نظام آموزش و پرورش شکل می گیرد و نظام آموزش و پرورش همانند سایر نظامها دارای اجزا و عناصری است. یکی از اجزاء مهم آن نظام برنامه ریزی درسی می باشد؛ که مهمترین رساله دستیابی به اهداف و آرمانهای یک ملت است. نظام برنامه ریزی درسی در هر کشور بر مبنای پیوستار تمرکز یا عدم تمرکز قرار می گیرد.

اگر در یک نظام برنامه ریزی درسی، یک واحد مرکزی به اتخاذ تدابیر بپردازد به نحوی که تمامی واحدهای تابع ملزم به رعایت دستورات باشند، برنامه ریزی شکل متمرکز دارد (موسی پور، ۱۳۷۱). در شیوه غیر متمرکز برنامه ریزی درسی، کلیه امور تعلیم و تربیت اعم از تعیین هدف، نوشتن برنامه با ایجاد نوع سازمان و روش های اداری، توسط متخصصان فرهنگی با تأیید نهایی مردم در حوزه آموزش و پرورش صورت می گیرد. در نتیجه، در چنین حالتی خود مردم مستقیماً کلیه یا

قسمت اعظم مخارج تعلیماتی را از مالیات‌های محلی پرداخت می‌کنند (طوسی، ۱۳۵۰).

بر اساس دیدگاه انجمن بین‌المللی تعلیم و تربیت، تمرکز زدایی در فرایند برنامه ریزی درسی راهبردی برای انطباق برنامه درسی ملی با شرایط و ویژگی‌های مناطق و محیطی است که برنامه‌ی درسی در آن اجرا می‌شود (گویا و ایزدی، ۱۳۸۲). همچنین مهر محمدی (۱۳۸۱ ص ۲۸۴) در ترکیب مطلوب یا متعادل گروه‌های حاضر در فرایند برنامه‌ریزی درسی معلم را به عنوان نماینده حوزه عمل تعلیم و تربیت بیان کرده جایگاه آن را بسیار خطیر، حساس و قابل توجه ارزیابی کرده است.

برنامه‌ریزی درسی به عنوان یک فعالیت با پرسش‌های گوناگونی مواجه است که نوع پاسخ داده شده به آنها پیامدهای متفاوتی دارد. یکی از این پرسش‌ها به این موضوع مربوط است:

«تصمیم‌گیری دربار برنامه‌های درسی توسط چه کسانی و در کجا باید انجام شود؟» پاسخ‌های گوناگون به این پرسش را می‌توان به گونه‌ای سامان بخشید که سه نظام برنامه‌ریزی متفاوت را شکل دهد: برنامه‌ریزی درسی متمرکز، برنامه‌ریزی درسی نیمه متمرکز و برنامه‌ریزی غیرمتمرکز (موسی پور، ۱۳۸۶).

نظام طراحی، تدوین و اجرای برنامه‌های درسی دوره آموزش عمومی و متوسطه ایران با چالشها و آسیب‌های زیادی، چه از نظر برداشت از مفهوم برنامه‌ی درسی و چه از نظر طراحی و تدوین برنامه درسی، روبرو است. از مهمترین چالشها و آسیبهای این نظام، متمرکز بودن نظام طراحی و تدوین برنامه درسی و عدم انعطاف در برنامه درسی است. برنامه‌های درسی کم توجه یا بی‌توجه به تفاوت‌های فردی و شناختی دانش‌آموزان، کم توجه به تنوع‌های اقلیمی، فرهنگی، اجتماعی، قومی، منطقه‌ای، کم توجه به تحولات علمی، آموزشی، فرهنگی در تراز جهانی، کم توجه یا بی‌توجه به رویکردهای نوین و تحولات حوزه برنامه‌درسی و انتظارات تازه از برنامه درسی است. این رکود درحالی است که تحولات ناشی از گسترش مردم سالاری، جهانی شدن ارتباطات و تحولات گسترده در حوزه فرهنگ و علوم در سطح جهانی، تحولات اجتماعی و اقتصادی در دهه اخیر تحولات مربوط به دانش تعلیم و تربیت و برنامه درسی، ورود و نفوذ والدین، انجمن‌ها، سازمانها و نهادها یا افکار و ایده‌های جدید، تردید در نتایج

نظام‌های آموزشی کاملاً متمرکز با برنامه‌های درسی یکنواخت و از پیش تجویز شده را به همراه آورده است (سلسیلی، ۱۳۸۴، ص ۳۹۴).

یکی از مولفه‌های بسیار مهم برای کاهش تمرکز در نظام آموزش و پرورش کشور بررسی دیدگاه‌های متخصصان این امر می‌باشد. با توجه به رشد شتابان کمی آموزش عالی در ایران طی سالهای اخیر، زمان پرداختن به امر کیفیت و گام برداشتن در جهت ارتقای آن فرا رسیده است لذا با توجه به افق گسترده‌ای که در امر تحقیق و توسعه فراروی دانشمندان کشور قرار گرفته است ضروری است نخبگان و ذریختگان جامعه در امر تصمیم‌گیری‌های برنامه‌ریزی مشارکت داده شوند و با ارائه آرا و نظرات خود امکان تعاطی افکار و اندیشه‌ها را فراهم آورند.

همچنین حمایت از تمرکز زدایی بدون ارائه‌ی طرح هوشمندانه که معرف توجه پیچیدگی‌ها و گوناگویی باشد، در بطن خود تحت تأثیر همان وضعیت قطبی صفر و یک (ماشینی) تمرکزگرایانه است (مهرمحمدی، ۱۳۸ ص ۳). بنابراین در مطالب پیشرو، به بررسی دیدگاه متخصصان و صاحب‌نظران در مورد کاهش تمرکز در نظام برنامه‌ریزی درسی کشور خواهیم پرداخت و سپس الگوی مناسب جهت کاهش تمرکز در نظام برنامه‌ریزی درسی ایران را تدوین خواهیم کرد. در نتیجه مسئله اصلی در کتاب حاضر این است که با توجه به دیدگاه‌های متخصصان راجع به تمرکز زدایی آیا می‌توان الگوی جهت کاهش تمرکز در نظام برنامه‌ریزی درسی ایران تدوین نمود؟

پس به طور کلی در این کتاب سعی شده است ابتدا اصول، اهداف و روش از دیدگاه متخصصان و صاحب‌نظران مورد بررسی قرار گیرد؛ سپس با در نظر گرفتن دیدگاه متخصصان و مطالعه مبانی نظری الگویی جهت کاهش تمرکز برنامه‌ریزی درسی ارائه شده است. در ضمن این الگو با در نظر گرفتن آمادگی معلمان جهت کاهش تمرکز در برنامه‌ریزی درسی ارائه شده است.